

Miksi filosofiaa?

Filosofian opintojen motivoinnista

”Mitä varten ylimalkaan tietoisuutta, kun se on enimmäkseen tarpeeton?” Nietzsche, *Iloinen tiede* 354.

Aristoteles kirjoittaa *Metafysiikassaan* filosofiasta: ”On siis selvää, ettemme etsi tätä minkään muun hyödyn vuoksi vaan tavoittelemme tätä tietoa ainoana vapaana tietämisen lajina, sillä se yksin on olemassa itsensä vuoksi”¹ Filosofian esittäminen vapaana ja riippumattomana ajatteluna kuulostaa hienolta, mutta tekee samalla sen arvon todentamisen vaikeaksi. Vaikkapa matematiikan tai lääketieteen arvo on helppo perustella, koska niistä todellakin on hyötyä. Filosofia sen sijaan ei auta tarkistettaessa sätkö rahasta oikein takaisin eikä paranna sairauksiasi. Mikäli Aristoteles on oikeassa – ja tässä asiassa hänellä on keskeisen määrittäjän asema historiassamme – filosofian merkityksen voi löytää vain siitä itsestään käsin. Mistä filosofiasa sitten on kyse?

Mitä on filosofia?

Tieteet erotellaan toisistaan ensisijaisesti niiden kohteen perusteella: biologia tutkii elävää luontoa ja kielitiede kieltä. Filosofian tehtävä taas on perinteisesti ollut rajoittumisen välttäminen ja mahdollisimman laajan näkökulman tavoittelu: ”Mutta niitä jotka arvostavat kaikkea olevaa sinänsä, ei pidä nimittää luulon vaan viisauden ystäviksi, siis filosofeiksi”² Riittääkö tämä mahdollisimman laajan näkökulman tavoittelu määrittämään filosofian?

Metafysiikan neljännessä kirjassa Aristoteles esittää, että dialektiikka, sofistiikka ja filosofia eivät eroa tarkastelunsa kohteen osalta, vaan ”filosofia eroaa dialektiikasta vaadittavan kyvyn puolesta ja sofistiikasta valitun elämäntavan puolesta.”³ Filosofian erityislaatu siis on pikemminkin sen

tekemisessä, filosofoinnissa kuin tarkastelun kohteessa.⁴ Tällöin kysymys ”Mitä filosofia on?” muuttuu kysymykseksi ”Kuinka filosofoidaan?”

Filosofin tietämättömyys

Näin ymmärrettynä filosofian voidaan katsoa alkaneen Sokrateen myötä. Platonin kirjoitukset Sokrateesta ovat meille malli filosofin toiminnasta, filosofoinnista.⁵ Kuinka Sokrates sitten filosofoi? Platonin dialogeissa kysytään silmiinpistävän paljon, melkeinpä jatkuvasti. Kysymiseen liittyy tietämättömyyden paljastaminen: ”se joka kysyy uskoo olevansa tietämätön.”⁶ *Apologiassa* Sokrates kertoo siitä, kuinka juuri ihmisten tiedon paljastaminen näennäiseksi sai väestön kääntymään häntä vastaan. Sokrates taas itse oli selvillä vain tietämättömyydestään. Juuri se, että hän oli selvillä tietämättömyydestään teki hänestä muita viisaamman.⁷

Sana filosofia on muodostettu homeeriselta ajalta asti periytyvällä mallilla, jossa mieltymisen (*filein*) perään lisätään substantiivi tai adjektiivi siitä mihin on miellytty. Esimerkiksi *filoposia* tarkoittaa mieltymystä juomiseen ja *filomathia* mieltymystä oppimiseen. Filosofia puolestaan merkitsee mieltymystä viisauteen (*sofia*), viisauden tavoittelua.

Vaikka Pythia julistikin Sokrateen muita viisaammaksi, on hieman hankalaa väittää Sokratesta viisaaksi. Alexandre Kojèven luentosarjat Hegelistä 1933–39 saattavat hyvinkin olla 1900-luvun vaikuttavimmat filosofian luennot. Luentojahan seurasivat ainakin Georges Bataille, André Breton, Jacques Lacan, Emmanuel Levinas, Maurice Merleau-Ponty sekä Jean-Paul Sartre.⁸ Luennoilla Kojève käsitteli myös viisauden ja filosofian suhdetta.⁹ Hän selvittää, että Hegelin *Hengen fenomenologian* seitsemän ensimmäistä lukua käsittelevät filosofiaa, mutta viimeinen luku selvittää jotakin

muuta. Viimeisessä luvussa ei enää käsitellä viisauden tavoittelua, filosofiaa, vaan siinä viisaus on saavutettu ja tavoittelu on päättynyt. Kuinka Kojève sitten ymmärtää viisauden?

Kojèven mukaan filosofit ovat yksimielisiä viisauden määritelmästä: ”viisas on sellainen, joka kykenee vastaamaan kattavasti tai tyydyttävällä tavalla kaikkiin kysymyksiin, mitä häneltä voidaan kysyä koskien hänen tekojaan, ja kykenee vastaamaan siten, että hänen vastaustensa kokonaisuus muodostaa yhtenäisen kokonaisuuden.”¹⁰ Kojèven ja Hegelin malli tulee radikaaliudessa lähelle stoalaista käsitystä tiedosta, jossa myös on tiedettävä kaikki ja samalla näiden tietojen keskinäiset suhteet. Stoalaisessa näkemyksessä pieninkin puute tässä suhteessa tekee ihmisestä hullun, ja ihmiskunta muodostuukin melkein kokonaisuudessaan hulluista. Poikkeuksina mainitaan vain Sokrates ja muskelisankari Herakles.¹¹

Kojève täsmentää tämän kyvyn vastata kaikkiin kysymyksiin tarkoittavan sitä, että viisas on täysin ja täydellisesti itsetietoinen. Ei siis ihme, että ihmisen ei usein nähty pystyvän tällaiseen: ”tämän tiedon omistamista voisi ehkä oikeutetusti pitää ihmiselle kuulumattomana, sillä ihmisen luontohan on monin tavoin orjan kaltainen; tällöin pitäisi paikkansa, mitä Simonides sanoo: ’Se etuoikeus on vain jumalalla’¹². Orjalta puuttuu juuri vapaus ja filosofian tekee vapaaksi sen määrittäminen itsestään käsin vailla ulkopuolelta asetettuja tavoitteita. Jotta pääsisimme edes filosofiaan, olisi meidän löydettävä pyrkimys viisauteen siitä itsestään käsin.

Kojèven mallin mukainen ihmisen viisauden koettelu voi alkaa vaikkapa kysymyksillä peseytymisestä tai verojen maksamisesta. Tällaiset kysymykset johtavat aina jatkokysymyksiin ja lopulta päädytäänkin väistämättä perimmäisten kysymysten äärelle: Mikä on sielun ja ruumiin suhde? Mikä on yksilön suhde valtioon? Mikä on äärellisen ja äärettömän suhde? Mitä on kieli ja mitä on kuolema? Kysyvä viisauden tavoittelu ja testaaminen siis johtaa niihin kysymyksiin, joita filosofia on perinteisesti tarkastellut.

Kojèven katsauksessa Hegel ja hän itse todella saavuttivat viisauden ja lakkasivat olemasta viisauden tavoittelijoita. Georges Bataille korostaa sen hetken rankkuutta, jolloin Hegel tuli itsetietoiseksi.¹³ Hegel uskoi parin vuoden ajan olevansa tulossa hulluksi. Päättyessään viisaaksi filosofi menettää kysyttävän ja ihmeteltävän, juuri sen mikä filosofialle on olennaista. Kojève toimi ehkä Hegeliä johdonmukaisemmin ja ryhtyi virkamiehenä muuttamaan maailmaa – ja ilmeisesti saikin aika lailla aikaiseksi. Hänen oma näkemysensä itsestään Ranskan toiseksi vaikutusvaltaisimpana miehenä (presidentti de Gaullen jälkeen) saattaa olla yli-lyönti, mutta ilmeisesti Kojève tosiaan vaikutti aika lailla nyky-Euroopan muotoutumiseen. Siitä toimiko hän tuon ajan KGB:n vakoojana kiistellään Ranskassa edelleen.¹⁴

Filosofian ihmettely

Filosofiaan tietämättömyytenä liittyy myös ihmettely. Aristoteles kirjoittaa ”se joka ... ihmettelee uskoo olevansa tietämätön.”¹⁵ Paria riviä aiemmin ihmettely yhdistetään filosofiaan: ”Ihmettelyn vuoksi ihmiset alunperin ryhtyivät harrastamaan filosofiaa ja niin on nykyäänkin.”¹⁶ *Theaite-*

toksessa Platon yhtyy tähän: ”Ihmettely on filosofialle ominainen olotila, sillä filosofialle ei ole muuta lähtökohtaa.”¹⁷

Filosofia on siis viisauden tavoittelua, jossa lähdetään tietämättömyydestä sekä siihen liittyvästä kysymisestä ja ihmettelystä. Tällaiseen toimintaan ei ole ulkoista syytä. Filosofiaa ryhdyttiinkin harrastamaan vasta ”kun melkein kaikki elämän välttämättömyyksiä sekä mukavuutta ja ajanvietettä palvelevat asiat olivat tarjolla.”¹⁸

Ihmettelyyn pääytymistä pidetään usein helppona asiana. On hyvin vaikeaa saavuttaa jokin merkittävä tieteellisen tulos, mutta ihmettelyyn taas päädyimme vailla ponnisteluja tai opintoja: onpa ihmeellisen värinen auringonlasku! Onko kaikki ihmettely näin helppoa? Tutkimuksessa on vaikeuseroja. Pöydän leveyden mittaaminen on hyvin helppoa, kun taas matemaattinen todistus voi olla erittäin vaativa tehtävä. Myös ihmettelystä on vaativuuseroja, ja kaikkein totutuimpien ja yleisimpien asioiden – joista juuri filosofiasa on kyse – ihmettely on vaikeinta: ”kuten lepakoiden silmät suhteutuvat päivänvaloon, niin sielumme järki suhteutuu siihen, mikä on luonnostaan kaikkein ilmeisintä.”¹⁹ Asioiden, joihin olemme läheisesti totuneet, näkeminen uudelleen sen ihmetyksen vallassa, joissa ne kohtasi ensi kertaa lapsena, on erittäin vaativaa ja vaatii pitkää koulutautumista. Goethen sanoin: ”Korkeinta, mihin ihminen voi päästä, on ihmetteleminen, ja jos alkuihmiö panee hänet ihmettelemään, niin olkoon hän tyytyväinen; korkeampaa se ei voi hänelle suoda ja muuta ei hänen sen takaa tule etsiä; tässä on raja.”²⁰

Filosofia nykyään

Onko tämä antiikin filosofien tarjoama malli yhä ajankohtainen? Kirjoituksessaan ”Kritik der cartesianischen Epoche”²¹ Edmund Husserl väittää uuden ajan käsityksen totuudesta keskittyneen apodiktisyyteen, eli varmuuteen ja epäilyksettömyyteen. Descartesin järjen käyttöohjeiden toinen sääntö kuuluu: ”Vain sellaisten asioiden parissa kannattaa työskennellä, joiden varmaan ja epäilyksettömään tietämiseen järki riittää.”²² Onko tämä sovitettavissa yhteen tuon Platonin määritelmän mukaan, jossa filosofi arvostaa kaikkea olevaa sinänsä? Joihinkin asioihin – ’jokainen punainen on värillinen’ – kuuluu varmuus ja epäilyksettömyys, mutta toisiin asioihin – vaikkapa tunteisiini – epäilyksettömyys soveltuu huonommin. Descartesin ohje on järkevä, ja sitä seuraten on yletty hienoihin filosofisiin jäsenyksiin. Ohje ei kuitenkaan tunnu nivoutuvan hyvin yhteen filosofian klassisen mallin kanssa.

Antiikin filosofiasa painoutuivat tietämättömyys, kysyminen ja ihmettely. Uuden ajan mallissa etusijalla taas on varma tieto ja epäilyksettömyys. Kuinka näin erilaiset painotukset mahtuvat yhden otsikon eli ’filosofian’ alle? Näkökannat tuntuvat vaikeasti yhdistettäviltä. Kumpi on ensisijainen?

Husserlin fenomenologia on hyvä lähtökohta tarkastella toisaalta ihmettelyn ja tietämättömyyden sekä toisaalta epäilyksettömyyden ja varmuuden motivoimaa ajattelua. Hänen näkemysensä totuudesta tai evidenssistä nimittäin jakaantuu kahtia: adekvaattisuuteen ja apodiktisyyteen. Adekvaattiuudessa tarkastellaan asian siirtymistä poissaolosta läsnäoloon, asiaa ihmetellään sen alkuperäisen ilmenemisen

äärellä. Apodiktisyys taas tarkoittaa juuri epäilyksettömyyttä. Onnistuiko Husserl sovittamaan nämä yhteen?²³

Varmojen, ajattomien totuuksien suhde kokemiimme asioihin oli hankaluutena jo Platonin filosofiassa. *Sofstissa gigantomakhia* – myyttinen taistelu giganttien ja jumalten välillä – siirretään taisteluksi filosofiassa. Siinä vastakkain ovat maasyntyiset (gigantit) ja ideoiden ystävät. Maasyntyiset luottavat aisteihinsa – ehkä tämä oli nuoren Aristoteleen kanta²⁴ – kun taas ideoiden ystävät tarkastelevat ikuisia ideoita. Siitä löytyykö taistelulle ratkaisu ja millainen se on, oppineet kiistelevät ja jakso onkin filosofian historian vaikeaselkoisimpia. Tulkitessaan dialogia luennoissaan Heidegger selvittää sitä, kuinka taistelun molempien osapuolten kannat ovat fenomenologisesti todellisia, molemmat kannat voidaan nähdä välittömän ilmeisinä.²⁵ Saattaakin hyvin olla, että taistelu on yhä edelleen käynnissä. Seuratkaamme tässä tuota vanhakantaista linjaa ja jättäkäämme varmuudet syrjään.

Nykyradikaali vaihtoehto

Luennoissaan fenomenologian ideasta Husserl selvittää aluksi luonnollista asennetta, tilannetta, jossa olemme ennen kiinnostumistamme filosofiasta.²⁶ Aristoteleen näkemyksessä tämä on tila, jossa vielä keskitymme huolehtimaan elämän välttämättömyyksistä, mukavuuksista ja ajanvietteestä.

Husserl selvittää meille, että tässä asenteessa tarkastelemme maailmaa ja muodostamme sitä koskevia väitteitä. Näistä väitteistä muodostuu kokonaisuuksia. Huomaan, että tuo talo on punainen ja sen ikkunanpuitteet ovat vihreät. Minulle kerrotaan, että vihreä ja punainen ovat vastavärit. Liitän tämän tiedon kokonaiskäsitteeseen väreistä. Saattaa kuitenkin käydä niin, että minulle kerrotaan myös kullakin värillä olevan vain yksi vastaväri sekä väite että punainen on keltaisen vastaväri. Ymmärrän tämän käsityksen olevan ristiriitainen ja siksi epäpätevä. Otan asiasta selvää ja varmistan sen mikä väitteistä on virheellinen. Olen saattanut myös itse erehtyä: kuulla tai käsittää asian väärin. Tässäkin tapauksessa asia selviää varmistamalla.

Luonnollisen asenteen piirissä on paljon selvitetävää. On tutkittava mihin alaan kukin asia kuuluu, on selvítettävä sitä sisällöllisesti, on päästävä perille alojen ja asioiden keskinäisistä suhteista ja lainalaisuuksista. ”Näin muodostuvat ja kasvavat erilaiset luonnolliset tieteet, fyysistä ja psyykkistä luontoa käsittelevät luonnontieteet sekä hengentieteet.”²⁷ Husserl täydentää tätä vielä ideaalista käsittelevillä tieteillä. Niissä tarkastellaan esimerkiksi lukuja ja joukkoja sekä niiden välisiä välttämättömiä lainalaisuuksia. Näin avautuvassa tutkimuskentässä riittää selvítettävää loputtomiin. On myös selvää, että tällainen työ on sekä tärkeää että hyödyllistä.

Luonnollisen asenteen tutkimus ei etene ongelmattomasti. Itse asiassa ongelmiin törmätään jatkuvasti ja useimmiten ne selviävät ennemmin tai myöhemmin. Asenteeseen liittyy usko siihen, että ongelmat ovat ratkeavia: ”Tieteellinen maailmankatsomus ei tunne ratkeamatonta arvoitusta” julistaa Wienin piirin ohjelma.²⁸ Tieteellinen maailmankatsomus pyrkii sivuuttamaan ihmeet (tämä

liittyy myös kamppailuun uskontojen kanssa) ja selittämään ne lopettaen näin ihmettelyn.

Selvitettyään luonnollisen asenteen pääpiirteet Husserl asettaa sitä vastaan filosofisen asenteen ja tilanne muuttuu täysin. Ongelmien sijaan meillä onkin nyt edessämme ”pohjattoman syviä vaikeuksia”.²⁹ Siirtymä on läheistä sukua Sokrateen toiminnalle, jossa ihmisten ongelmien ja vastusten pinnallisuus paljastetaan. Molemmissa tapauksissa filosofin tarkoitus on näyttää kuinka tiedon taustalähtökohdat perustuvat vain tottukselle eikä niitä ole ajateltu läpi. Kuulijoista ja lukijoista tämän osoittaminen on usein saivartelua ja jopa tuomittavaa.

Apologiassa Sokrates kertoo etsineensä itseään viisaampaa. Ensin hän oli keskustellut poliitikon kanssa ja joutui toteamaan, että vaikka varsinkin poliitikko itse piti itseään viisaana, niin hän ei kuitenkaan sitä ollut. Sokrates kääntyi sitten runoilijoiden puoleen, mutta joutui jälleen pettymään ja toteamaan, etteivät he olleet häntä viisaampia. Käännyttyään vielä käsityöläisten puoleen, Sokrates päätyy huomaamaan, että juuri hän on viisain, mutta vain siksi, että ymmärtää ettei ole ollenkaan viisas. Filosofin on se joka ei tiedä eikä ole viisas, vaan vasta tavoittelee tietoa ja viisautta.

Entäpä Husserl, löysikö hän epäfilosofisen luonnollisen asenteen piiristä viisasta? Husserl on tässä aivan yhtä jyrkkä kuin Sokrates, mutta poliitikkojen, runoilijoiden ja käsityöläisten sijaan hän keskittyy eri tieteenaloihin. Luonnollisen asenteen piiriin kuuluu jopa eksakteinkin luonnontiede, matematiikka, puhdas kielioppi ja puhdas logiikka. Husserlin kanta on tosiaankin jyrkkä: ”filosofian tulee kokonaisuudessaan luopua siitä ajatustyöstä, jota luonnolliset tieteet ja tieteellisesti järjestäytymätön luonnollinen viisaus ja asiantuntemus ovat tuottaneet, ja olla mitenkään käyttämättä sitä hyväkseen.”³⁰ Useinhan me ajattelemme, että arkikokemuksen tieto ”polkupyöräni on punainen” ja systemaattiseen tieteeseen liittyvä tieto ”kolmion kulmien summa on 180°” eroavat toisistaan olennaisesti. Tieteen systemaattinen ja eksakti tieto on parempaa, ja sen parhaista sekä varmimmista osista on hyvä lähteä muodostamaan tieteellistä filosofiaa. Husserl ei yhdy tähän: ”Ankarin matematiikka tai matemaattinen luonnontiede ei ole tässä pienimmäskään määrin etulyöntiasemassa mihinkään arkikokemuksen todelliseen tai luuloteltuun tietoon nähden.”

Filosofian kannalta tilanne on hankala. Sokrates osoitti muiden tiedon pinnallisuuden ja asetti itsensä etusijalle, koska ei väittänyt tietävänsä. Husserl puolestaan erottaa filosofian yhtä radikaalisti, eikä suostu nostamaan jotakin tietämisen korkeampaa lajia filosofian lähtökohdaksi. Sen sijaan filosofia ”on täysin uudessa ulottuvuudessa”. Röyhkeydessään Husserl asettuu jopa Sokrateen rinnalle ja väittää, että hän joka ei ole ymmärtänyt tätä ”ei ole ollenkaan ymmärtänyt ... mitä filosofian varsinaisesti tulee olla ja mitä se itse asiassa haluaa, mikä antaa sille suhteessa kaikkeen luonnolliseen tietoon ja tieteeseen oman oikeutuksen ja ominaislaadun.”

Miksi filosofiaa?

Edellä on selvennetty klassista käsitystä filosofiasta Sokrateen päivistä Husserliin siirtyen. Tässä mallissa olennaisia

olivat tietämättömyys ja ihmettely. Toisaalta jo antiikissa tiedon ja filosofian ihanteena pidettiin myös varmaa tietoa. Uudella ajalla tämä motivaatio, joka sopii paremmin yhteen tieteiden menestystarinan kanssa, on vahvistunut ja muodostunut ainakin akateemisessa filosofiassa hallitsevaksi. On tärkeää selvittää kuinka oikeellisuudesta varmistutaan ja kuinka se säilyy oikeita ja vääriä väitteitä yhdistettäessä. Tällainen toiminta on myös perusteltavissa. Tässä kysymme kuitenkin, miksi kukaan harrastaisi tuota vanhan mallin mukaista turhaa ja vain itsensä kautta arvonsa saavaa filosofiaa? Tuo vanha malli elää nykyään ehkä voimakkaimmin fenomenologian piirissä.

Husserlin mukaan hänen viimeinen assistenttinsa Eugen Fink oli ainoa, joka ymmärsi häntä täydellisesti.³¹ Hyvään ymmärrykseen olikin erinomaiset mahdollisuudet: assistentti ja professori olivat natsien noustua valtaan jääneet aika lailla eristyksiin ja keskustelivat filosofiasta päivittäisillä kävelyillä. Yksi keskustelun teemoista oli fenomenologisen reduktion motivointi.

Reduktio oli Husserlille filosofian peruslähtökohta, teko, jossa päädytään filosofiseen asenteeseen. Werner Marxin mukaan juuri tämä erottaa fenomenologian muista filosofioista: fenomenologian lähtökohta ei ole periaate vaan reduktion suorittaminen.³² Ehkä kontrasti klassiseen filosofiaan ei tässäkään ole niin suuri kuin usein luullaan: reduktio on juuri se asenteen, käsittelytavan muutos, jota filosofiassa on perinteisestikin etsitty. Kysymys ”miksi filosofiaa?” muuttuu nyt muotoon ”miksi suorittaisin reduktion?”

Kuvitelkaamme opettaja, jonka tavoite on johdattaa opiskelijat filosofiaan. Ajatelkaamme, että opettaja ei tyytyisi esittelemään koulukuntia ja niiden käsitteellisiä lähtökohtia, ei kielen analysoinnin sekä formaalin logiikan perusoppeja eikä filosofian historian systeemejä sekä niiden suhteita toisiinsa. Jos opettaja tämän sijaan haluaisi johtaa opiskelijan filosofian siitä itsestään lähtevän motivaation, haluaisi saada oppilaan oivaltamaan mikä filosofiassa on arvokasta, mitä silloin olisi tehtävissä?

Opettaja voisi neuvoa oppilasta suorittamaan reduktion. Oppilaan kannalta se, kuinka reduktio suoritetaan olisi ilman muuta ongelma, mutta ehkä pahempi ongelma olisi motivaatio. Kun reduktio kerran tarkoittaa, että elämäni nykyiset ongelmat alkavat tuntua vähäpätöisiltä ja tilalle tulee ”pohjattoman syviä vaikeuksia”, niin miksi hän suorittaisi reduktion. Oppilas saattaisi todeta: ”Etsin filosofiasta pikemminkin ratkaisuja nykyisiin ongelmiini kuin vieläkin epätoivoisempaa tilannetta mahdottomine vaikeuksineen.” Mikä siis motivoi filosofoimaan?

Metafyysiikka alkaa: ”Kaikki ihmiset tavoittelevat luonnostaan tietämistä.” Kreikaksi lause – *pantes anthropoi tou eidenai oregontai fysei* – voidaan ymmärtää myös painottaen näkemisen loppuunsaattamista (*eidenai*). Haluamme katsoa kuinka jääkiekko-ottelussa käy ja haluamme nähdä Pariisin. Filosofiaan emme kuitenkaan hakeudu luonnostamme, luonnollinen asenne ei johda siihen. Platon kuvaa tätä luolavertauksessaan. Tarkastelu aukeaa väitteellä: ”Seuraavasta vertauksesta voit nähdä, millainen meidän synnynnäinen luontomme on, kasvatettuna ja kasvattamattomana.”³³ Vertauksessa varjoja katsellut pakotetaan ensin katsomaan itse tuleen: ”tämä tuottaisi hänelle kipua ja hän häikäistyisi niin, ettei pystyisi näkemään esineitä,

joiden varjoja oli ennen katsellut.” Kun kahleista vapautettu edelleen pakotettaisiin katsomaan suoraan ulkoa tulevaan valoon ”hänen silmiään alkaisi särkeä ja hän yrittäisi väistää”. Kun vapautettu olisi sitten pakolla saatu hieman tottumaan näkyymiin, hän ”onnittelee itseään muutoksen johdosta.” Muutoksen mielekkäisyys löytyy vasta sen suorittamisen jälkeen. Fink esitti tämän Husserlille sanoen, että motivaatio reduktioon ilmenee vasta jälkikäteen, vasta kun se on suoritettu.

Kuinka filosofia sitten ylipäätensä on voinut alkaa, kun ihminen ei siihen luonnostaan pyri? Ihminen käy myös hammaslääkärissä, vaikkei tavoittelekaan kivuliaita kokemuksia. Hammaslääkärissä käynnille on kuitenkin hyötyperusteita, joita järkevä ihminen kuuntelee. Filosofian arvo sen sijaan on vain siinä itsessään. Kuinka ihminen on voinut ryhtyä filosofoimaan?

Sekä Husserl että Fink päätyivät näkemykseen, että filosofiaan ei päädytä aktiivisen tavoittelun kautta vaan passiivisesti. Kreikan *paskhein* tarkoittaa myös kärsimistä ja fenomenologeilla oli mielessään tämä merkitys.³⁴ Ihminen päätyy filosofiksi tahtomattaan ja usein kärsimyksen kautta. ”Luonnollisen asenteen ylittyminen ei synny aktiivisesta päätöksestä vaan se valtaa (*überkommt*) ihmisen.”³⁵ Aivan kuten pelko valtaa meidät joissakin tilanteissa, myös filosofinen asenne saattaa vallata meidät joissakin tilanteissa. Millaisissa tilanteissa näin voi käydä?

Husserlin ja Finkin vastaukset kysymykseen, mikä virittää siirtymisen filosofiaan, poikkeavat toisistaan. Fink tunsikin hyvin Hegelin tuotannon ja seurasi Heideggerin luentoja. Husserlille tämä ihmisen rajallisuudesta lähtevä motivaatio filosofiaan taas oli liiallista eksistentiaalista paa-
tosta.³⁶ Kuitenkin esimerkiksi läheisen ihmisen kuolema herättää usein ihmisen näkemään aikaisemmat käsityksensä pinnallisina ja syventää ajattelua. Näyttää ilmeiseltä, että Sokrateen kuolema viritti Platonin filosofoimaan. Tosin näin syntynyt herätys on usein kuitenkin pikemmin uskonnollinen kuin filosofinen.

Husserl korosti keskusteluissa myös ihmettelyn roolia filosofian avaajana. Tässäkin raja uskontoon on usein hämärä: ihmeet ovat olleet uskolle tärkeitä. Toisaalta ehkä varmuutta etsivä tietäminen lähestyy sekin toisella tavalla uskontoa juuri hakiessaan jotakin varmaa johon nojata. Unelmana on historian kuluessa ollut varmasti olemassa olevaksi todistettu jumala, joka takaisi varmuuden pelastuksesta.

Husserlille filosofia lähtee omasta perustavasta aikaan saamisesta (*Urstiftung*), joka ylittää luovasti sen tiedon, johon aiemmin olin tottunut.³⁷ Husserlin käsityksen mukaan antiikin kreikkalaiset pystyivät aikoinaan kyseenalaistamaan omat näkemyksensä ottaessaan muut kulttuurit vakavasti. Tähän omien näkemysten kyseenalaistamiseen liittyy filosofian ensimmäinen perustava aikaansaanti (*erste Urstiftung*). Oma luonnollisen asenteen ylittämiseni taas on filosofiaa sikäli kuin se uudistaa tämän ensimmäisen filosofiaan päättymisen.³⁸

Husserl näkemys ehkä hieman romantisoii antiikkia – kuten länsimaissa on ollut tyypillistä.³⁹ Filosofian tekemisen liittäminen sen historialliseen taustaan on kuitenkin ohittamaton näkemys. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että historia rajoittaisi filosofian mahdollisuuksia tai olisi ymmärrettävä filosofian dogmaattiseksi kaanoniksi. Myös tehdessämme

filosofiaa toisin meidän on selvitettävä millä tavalla toisin ja palattava siksi taustoihin. Johtaahan omien käsitteiden taustoista vapaa käyttö väistämättä sotkuihin. Husserlin näkemyksessä ei riitä, että tiedämme historiallisten filosofien teokset ja vuosiluvut. Sen sijaan meidän olisi löydettävä historiasta myös motivaatio filosofiaan, se miten tuo rakkaus tai pyrkimys viisauteen syntyy.

Filosofian klassikot eivät ole päätyneet klassikoiksi vain argumentaationsa aukottomuuden vuoksi. Olennaisempaa klassikoitumisessa on teosten kyky välittää filosofoinnin motivaatio. Tällöin on klassikkoja luettava niistä itsestään lähtien ja kamppailtava läpi niiden asetelmat. F. W. J. Schelling kirjoitti Aristoteleesta seuraavasti: ”On myös selvitettävä se, mitä hän ei sanonut, ja valettava ne tiet, jotka hän vaelsi. On taisteltava niiden vaikeuksien kanssa, joiden kanssa hän taisteli. On käytävä läpi koko se prosessi, minkä hän kävi läpi... Vain näin voimme ymmärtää mitä hän sanoi. Pelkkä historiallinen tietäminen on kaikista filosofeista vähäisintä juuri suhteessa Aristoteleeseen.”⁴⁰

Heidegger puolestaan selventää meille, ettei hän tavoittele Aristoteleen peruskäsitteiden toistamista (*nachreden*), vaan niiden uudelleen tekemistä (*nachmachen*).⁴¹ Myös filosofian motivaatio tulee esiin vasta kun klassikon lukeminen ylittää tiedon haravoinnin ja lukija aloittaa alusta yhdessä kirjoittajan kanssa.⁴² Runoilijan sanoin: ”Oleminen on vain yksi alleviivaamisen tapa.”⁴³

Viitteet

- 982b.
- Platon, *Valtio*, 480a.
- 1004b.
- Kts. Heidegger, *Phänomenologische Interpretationen zu Aristotle*, 43–45.
- Historiamme kuluessa filosofit ovat tosin toisin kuin Sokrates keskittyneet kirjoittamaan.
- Metafysiikka*, 982b15.
- Georges Bataille oli tässä vieläkin radikaalimpi: hän tiesi vain, ettei ihminen tule koskaan tietämään mitään (*L'expérience intérieure*, 125).
- Kts. Jussi Hanén, *Alexandre Kojèven Viisaus*, 8.
- Kts. Kojève, 271–291.
- Kojève 271, kts. myös Hanén.
- Sihvola, 85.
- Metafysiikka*, 982b.
- Bataille, 127–130.
- Hanén 2003, 12.
- Metafysiikka*, 982b15.
- Metafysiikka*, 982b. Ihmettelystä katso myös Heinämaa 2000 sekä Himanka 2002, 44–65.
- 155d.
- Metafysiikka*, 982b.
- Metafysiikka*, 993b.
- ”Staunen; Bewunderung; Verwunderung”, *Historisches Wörterbuch der Philosophie*. Suomennos teoksesta Spengler 2002, 94.
- Husserl, *Zur phänomenologischen Reduktion*, text 28.
- Descartes 2001, 43.
- Ks. Himanka 2003.
- Heidegger 1992, 483–485. Kts. myös Wolfgang Welsch, *Aisthesis* (1987).
- Heidegger 1992, 463–487.
- Husserl 1995.
- Husserl 1995, 34.
- Neurath 1973, 306
- Husserl 1995, 35.
- Husserl 1995, 42.
- Husserlin käsitys assistentistaan käy hyvin ilmi kirjeenvaihdosta (Edmund Husserl: *Briefwechsel*). Esimerkiksi kirjeessään 18.4.1937 Husserl kehottaa Marvin Farberia välttämään muita kuin Finkin

- kirjoittamia kommentaareja, koska kukaan muu kommentoija ei ole häntä ymmärtänyt.
- Marx 1987.
- 514a.
- ”Erleiden”, Luft 2002, 88. *Paskhein* voidaan kyllä ymmärtää myös toisen kautta määrityksi tuloksi (Heidegger 1992, 475).
- Ms.
- Ks. Luft 2002, 79–141; Cairns 1976, 56.
- Husserl 1959, 19.
- Luft 2002, 101–102.
- ”Mikään toinen kulttuuri ei ole tähän mennessä kunnioittanut toisen aikoja sitten sammuneen kulttuurin saavutuksia siinä määrin kuin länsimainen kulttuuri antiikkia.” Spengler, 2002, 85, kts. myös Himanka 2002, 176.
- Volpin 2002, 385, mukaan.
- Heidegger 2002, 339.
- Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että tulkintaperinteen voisi sivuuttaa.
- Eino Santanen 2002, 47.

Kirjallisuus

- Aristoteles, *Teokset*. Gaudeamus, Helsinki 1990–.
- Bataille, Georges, *L'expérience intérieure*. Gallimard, Paris 1943 et 1954, pour le texte revu et corrigé.
- Cairns, Dorion, *Conversations with Husserl and Fink*. Martinus Nijhoff, The Hague 1976.
- Descartes, René, *Teokset I*. Gaudeamus, Helsinki 2001.
- Hanén, Jussi, *Alexandre Kojèven Viisaus*. Julkaisematon pro gradu-työ. Helsingin yliopisto, Filosofian laitos, 2003.
- Heidegger, Martin, *Grundbegriffe der aristotelische Philosophie*. Gesamtausgabe 18. Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main 2002.
- *Phänomenologische Interpretationen zu Aristotle, Einführungen in die phänomenologische Forschung*. Gesamtausgabe 61. Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main 1985.
- *Platon: Sophistes*. Gesamtausgabe 19. Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main 1992.
- Heinämaa, Sara, *Ihmetys ja rakkaus, Esseitä ruumiin ja sukupuolen fenomenologiasta*. Nemo, Jyväskylä 2000.
- Himanka, Juha, *Se ei sittenkään pyöri, Johdatus mannermaiseen filosofiaan*. Tammi, Helsinki 2002.
- ”Husserlin kaksi totuutta”, *Ajatus* 60 (2003), ilmestyy.
- Historisches Wörterbuch der Philosophie*. Schwabe&Co, Basel 1971–.
- Husserl, Edmund, *Briefwechsel 1–10*, Husserliana Dokumente III. Kluwer, Dordrecht 1994.
- *Erste Philosophie (1923/4), Zweiter Teil, Theorie der phänomenologischen Reduktion*. Husserliana 8. Martinus Nijhoff, Dordrecht 1959.
- *Fenomenologian idea, Viisi luentoa*. Loki, Helsinki 1995.
- *Zur Phänomenologischen Reduktion, Texte aus dem Nachlass (1926–1935)*. Husserliana 34. Kluwer, Dordrecht 2002.
- Kojève, Alexandre, *Introduction à la lecture de Hegel*. Gallimard, Paris 1947.
- Luft, Sebastian, *Phänomenologie der Phänomenologie, Systematik und Methodologie der Phänomenologie in der Auseinandersetzung zwischen Husserl und Fink*. Kluwer, Dordrecht 2002.
- Neurath, Otto, ”Wissenschaftliche Weltauffassung: Der wiener Kreis”, teoksessa Otto Neurath: *Empiricism and Sociology*. Reidel Publishing Company, Dordrecht 1973, 299–318.
- Nietzsche, Friedrich, *Iloinen tie*. Otava, Keuruu 1989.
- Marx, Werner, *Die Phänomenologie Edmund Husserls*. Wilhelm Fink Verlag, München 1987.
- Platon, *Teokset*. WSOY, Helsinki 1999.
- Santanen, Eino, *Kuuntele, romantiikkaa*. Tammi, Helsinki 2002.
- Sihvola, Juha, ”Hellenistinen filosofia: epikurolaisuus, stoalaisuus ja skeptisismi”, teoksessa Korkman & Yrjönsuuri, *Filosofian historian kehityslinjoja*. Gaudeamus, Helsinki 1998, 77–110.
- Spengler, Oswald, *Länsimaiden perikato*. Tammi, Helsinki 2002.
- Welsch, Wolfgang, *Aisthesis, Grundzüge und Perspektiven der Aristotelischen Sinneslehre*. Klett-Cotta, Stuttgart 1987.
- Volpi, Franco, ”Das problem der Aisthesis bei Aristoteles”, teoksessa *Die erscheinende Welt, Festschrift für Klaus Held*. Duncker&Humblot, Berlin 2002, 369–386.